

УДК 94(477.42)''1921/1925'':070:32.019.5:327(477:438)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5\(47\)-1952-1966](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5(47)-1952-1966)

Сичевський Антон Олександрович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-7836-3405>

КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗУ «ПАНСЬКОЇ ПОЛЬЩІ» В РАДЯНСЬКОМУ ПРИКОРДОННІ: ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ВОЛИНІ-ЖИТОМИРЩИНИ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1920-Х РР.)

Анотація. У статті досліджується процес конструювання образу «панської Польщі» у періодичних виданнях Волині-Житомирщини в першій половині 1920-х рр. як важливого складника радянської інформаційно-пропагандистської політики у прикордонному регіоні. Аналізується роль радянської регіональної преси у формуванні негативного образу Польської держави через систему ідеологічних наративів, пропагандистських кліше й дискурсивних практик, спрямованих на протиставлення «радянського» та «буржуазно-панського» світів.

Метою дослідження є комплексний аналіз радянських дискурсивних стратегій преси Волині-Житомирщини, спрямованих на формування негативного образу «панської Польщі», а також визначення їхнього впливу на населення прикордоння в рамках легітимації радянської влади у першій половині 1920-х рр. Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує інструментарій історичної науки, медіастудій та дискурс-аналізу. Для виявлення тематичних пріоритетів, пропагандистських сюжетів і специфіки висвітлення польської проблематики у періодичних виданнях Волині-Житомирщини використано контент-аналіз газетних матеріалів. Дискурс-аналіз дав змогу простежити мовні, символічні та наративні механізми конструювання образу «панської Польщі». Використання соціокультурного підходу дало змогу дослідити інформаційно-пропагандистські тексти як засіб формування негативного образу Польщі, масових суспільних уявлень і політичної лояльності населення прикордонного регіону до радянської влади.

Результати дослідження засвідчують, що у першій половині 1920-х рр. періодична преса Волині-Житомирщини відігравала важливу роль у формуванні образу зовнішнього «класового ворога» – «панської Польщі». Газетні матеріали систематично акцентували увагу на соціальній нерівності, політичних репресіях і національному гнобленні у Польщі, водночас протиставляючи їм переваги радянського ладу. Встановлено, що дискурсивні практики місцевої преси

сприяли укоріненню у масовій свідомості уявлень про Польщу як ворожу державу. Водночас пропагандистські наративи відображали ширші процеси становлення радянської системи політичної комунікації та ідеологічного контролю над інформаційним простором регіону.

Ключові слова: Волинь-Житомирщина, радянська преса, «панська Польща», прикордоння, дискурсивні практики, пропаганда, ідеологія, 1920-ті рр.

Sychevsky Anton Oleksandrovyeh Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0002-7836-3405>

CONSTRUCTING THE IMAGE OF «LORDLY POLAND» IN THE SOVIET BORDERLAND: DISCURSIVE PRACTICES OF THE PRESS OF VOLYN-ZHYTOMYR REGION (FIRST HALF OF THE 1920s)

Abstract. The article examines the process of constructing the image of «lordly Poland» in periodicals of Volyn-Zhytomyr region in the first half of the 1920s as an important component of Soviet information and propaganda policy in the border region. The role of the Soviet regional press in forming a negative image of the Polish state through a system of ideological narratives, propaganda cliches and discursive practices aimed at contrasting the «Soviet» and «bourgeois-lords» worlds is analyzed.

The aim of the study is a comprehensive analysis of the Soviet discursive strategies of the Volyn-Zhytomyr region press aimed at forming a negative image of «lordly Poland», as well as determining their impact on the population of the border region within the framework of the legitimization of Soviet power in the first half of the 1920s. The methodological basis of the study is an interdisciplinary approach that combines the tools of historical science, media studies and discourse analysis. To identify thematic priorities, propaganda plots and the specifics of coverage of Polish issues in periodicals of the Volyn-Zhytomyr region, a content analysis of newspaper materials was used. Discourse analysis made it possible to trace the linguistic, symbolic and narrative mechanisms of constructing the image of «lordly Poland». The use of a socio-cultural approach made it possible to investigate information and propaganda texts as a means of forming a negative image of Poland, mass public perceptions and political loyalty of the population of the border region to the Soviet government.

The results of the study show that in the first half of the 1920s, the periodical press of the Volyn-Zhytomyr region played an important role in shaping the image of an external «class enemy» in the person of «lordly Poland». Newspaper materials systematically focused on social inequality, political repression and national oppression in Poland, while contrasting them with the advantages of the Soviet system. It has been established that the discursive practices of the local press contributed to the

entrenchment of ideas about Poland as an enemy state in the mass consciousness. At the same time, propaganda narratives reflected the broader processes of the formation of the Soviet system of political communication and ideological control over the information space of the region.

Keywords: Volyn-Zhytomyr region, Soviet press, «lordly Poland», border regions, discursive practices, propaganda, ideology, 1920s.

Постановка проблеми. Преса радянської Волині-Житомирщини першої половини 1920-х рр. функціонувала як важливий інструмент формування та трансляції офіційного ідеологічного дискурсу в умовах становлення радянської влади у прикордонному регіоні. Особливого значення набувало висвітлення польського чинника, що безпосередньо впливав на політичну, соціальну та інформаційну ситуацію в регіоні після завершення польсько-радянської війни та закріплення нових державних кордонів. У цьому контексті образ «панської Польщі» став одним із ключових конструктів радянського медіадискурсу, який використовувався для пояснення зовнішньополітичного протистояння та внутрішньої мобілізації населення. Радянська регіональна преса систематично репрезентувала Польську державу як простір соціального гноблення, національної дискримінації та політичних репресій, протиставляючи їй радянську модель суспільного устрою. Такі репрезентації виконували не лише інформаційну, а й виразну пропагандистську функцію, спрямовану на формування негативного образу зовнішнього «іншого».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання радянської преси як транслятора пропагандистських стратегій влади та наративів ідеологічного протистояння знайшла відображення у низці наукових праць. Так, у контексті проблематики нашого дослідження, необхідно виділити праці М. Костіва (регіональна преса УСРР як інструмент комуністичної пропаганди на Чернігівщині у 1929–1933 рр.) [1], Г. Стародубець (ідеологема «ворог народу» на сторінках радянських пресових видань Волині в період утвердження сталінського тоталітаризму) [2], І. Адамської (графічний образ «ворога» в медичній періодиці УСРР 1920-х рр. у контексті формування ідентичності «радянської людини») [3], О. Колястрок (преса УСРР в контексті політики українізації 1920–1930-х рр.) [4], О. Вітринської (радянська преса та література 1920–1930-х рр. як інструмент впливу на релігійну свідомість євреїв України) [5], Т. Коць (ціннісні орієнтири доби тоталітаризму в мові періодичних видань 1930–1950-х рр.) [6] та ін. Конструювання образу «панської Польщі» у радянському прикордонному медіадискурсі Волині-Житомирщини першої половини 1920-х рр. залишається недостатньо дослідженою проблемою, що потребує комплексного аналізу з урахуванням сучасних підходів до вивчення

пропагандистських практик, дискурсивного конструювання «образу ворога» та функціонування регіональної преси як інструменту ідеологічної комунікації.

Мета статті – комплексний аналіз радянських дискурсивних стратегій преси Волині-Житомирщини, спрямованих на формування негативного образу «панської Польщі», а також визначення їхнього впливу на населення прикордоння в рамках легітимації радянської влади у першій половині 1920-х рр.

Виклад основного матеріалу. Після завершення польсько-радянської війни та підписання Ризького мирного договору (1921 р.) Волинь-Житомирщина перетворилася на один із ключових прикордонних регіонів радянської України. Безпосередня близькість до польського кордону зумовлювала особливу увагу радянської влади до інформаційного простору регіону та діяльності місцевої преси. У цих умовах періодичні видання виконували важливу функцію формування політичної лояльності населення, поширення радянських ідеологічних настанов і конструювання образу зовнішнього «класового ворога». Образ «панської Польщі» став одним із центральних елементів радянського медіадискурсу першої половини 1920-х рр. У газетних публікаціях Польща репрезентувалася як держава соціального, національного та політичного гноблення, що протиставлялося радянській моделі «національного визволення» та соціальної справедливості.

Особливу роль у цьому процесі відігравали регіональні газети Волині-Житомирщини – «Волинський пролетар», «Радянська Волинь» (Житомир), «Голос праці», «Радянський шлях (Бердичів)», які систематично публікували матеріали антипольського спрямування.

Аналіз цих публікацій дозволяє простежити основні дискурсивні механізми, пропагандистські прийоми та наративні моделі, за допомогою яких у радянському інформаційному просторі формувався образ Польщі як «буржуазно-поміщицької» держави.

В ході дослідження встановлено низку дискурсивних сюжетів періодичних видань Волині-Житомирщини, зокрема: «панське гноблення» та соціальна експлуатація; політичні репресії та «класовий терор»; національне пригнічення українського населення та руйнування культурно-освітньої сфери; мотиви селянських і робітничих виступів як форм спротиву; ідеологеми «розпаду» Польської держави та неминучості соціалістичних трансформацій на західно-українських землях; польські судові та каральні практики (на противагу образу СРСР як простору національного визволення і соціальної справедливості).

В рамках статті розглянемо дискурсивні механізми конструювання образу «панської Польщі» на матеріалах публікацій провідних періодичних видань регіону, а також проаналізуємо основні пропагандистські стратегії, за допомогою яких у радянському медіадискурсі вибудовувалася опозиція між «панською Польщею» та радянською моделлю суспільно-політичного устрою.

Антагоністичні моделі національної політики репрезентує стаття «У нас та в них» («Радянська Волинь», 25 липня 1925 р.). Центральним елементом є опис створення Центральною адміністративно-територіальною комісією ВУЦВК Довбишанського польського національного району на Волині-Житомирщині для «30 тис. поляків» як доказу «реальної» (а не декларативної) національної політики СРСР: «цей перший національний польський район у Спілці Радянських Соціалістичних Республік є безпосереднім наслідком того, що національна політика Радянської влади провадиться не на словах, а на ділі», «це, без жодного сумніву, викличе велике ожвавлення всього громадського життя, прилучить до радянського будівництва нові верстви польського селянства»). Натомість Польща та інші «буржуазні держави» зображені як простір гноблення, насильства та культурного нищення. Використання емоційно насичених метафор («під п'ятою капіталістів», «збирають жнива смерті», «знищують культуру», «військовий лад») створює апокаліптичний образ життя національних меншин у Польщі («цвіт українського селянства та робітників сидить у в'язницях», «ніколи ще голод і смерть не панували так на українській землі», «300 тисячам загрожує голодна смерть») [7, с. 1].

У публікації «Чому я перейшов на радянський бік» (заява підпоручика 4-го батальйону польського прикордонного корпусу Тадеуша Мончинського), надрукованій у газеті «Радянський шлях» 8 липня 1925 р., будується типова для радянської пропаганди схема «класового прозріння» представника польського військового середовища, який переходить на бік СРСР під впливом соціальної та національної несправедливості Польщі. Ключовою причиною «переходу» Т. Мончинський назвав «класову ненависть, як сина робітника, до всіх гнобителів в особі польського буржуазно-поміщицького уряду». Автор стверджував, що рішення визрівало на ґрунті політики уряду – «нахабного й жорстокого відношення до населення східних кресів Польщі». Автор заявляв, що «тільки союз Польщі з її міцним східним сусідом – Радянським Союзом, може врятувати Польщу від політичної кризи», тим самим легітимізуючи радянську державу як стабілізуючий центр регіону. Перехід до СРСР подається як рух до «країни, де вся влада належить робітничому класу і селянству», тобто до простору соціальної істини, яку автор не знаходить у «зрадницькій політиці польського буржуазно-поміщицького уряду» [8, с. 1].

Ситуація довкола депутата польського сейму Марка Луцкевича була використана пресою для конструювання образу «панської Польщі» як репресивної та антидемократичної держави («Волинський пролетар», 6 лютого 1924 р.). Дискурсивна стратегія ґрунтується на поєднанні віктимізації українського представника («був заарештований незважаючи на депутатську недоторканність», «зазнав образ і був ув'язнений») та делегітимації польських державних інституцій, які постають як учасники репресій («сейм видав судовим

владам»). Акцент на тому, що Луцкевич є «представником українського населення частини Волині, що відійшла за Ризьким договором до Польщі», актуалізує мотив «розділеного народу» та несправедливості повоєнного територіального устрою. У цьому контексті рішення про «задоволення клопотання» щодо прийняття до українського громадянства функціонує як акт символічного «порятунку», який водночас легітимізує радянську владу як захисника пригноблених [9, с. 1].

«Справа Варенець» стала базовим наративом конструювання Польщі як держави поліційного насильства, тортур та морального занепаду. У статті «Справа Варенець. Катування й гвалтування по польських застінках» («Радянська Волинь», 4 грудня 1924 р.) текст будується на стратегії тотальної делегітимації польських інституцій, насамперед поліції та судово-адміністративної системи. Центральним прийомом є протиставлення «офіційної версії» (польської преси та державних структур) і «вिकритої правди», де перша подається як «брехня», «замовчування», «фальсифікація». Ключовим елементом є опис насильства: катувань електрикою, побиттів, психологічного терору та спроби згвалтування. Індивідуальна історія 18-річної Ольги Варенець набуває функції узагальненого символу – вона виступає як «жертва системи»: після знущань в Корці, Рівному та Львові її відправили до божевільні (польська періодика пояснювала, що Варенець прибула до Львова з нареченим Рословським, який був контрабандистом і зробив замах на президента Польщі С. Войцеховського). Зрештою батьки забрали дівчину додому. Завершальний сюжет статті: «Поліція й фашистські польські кола загрожують родині Варенець терором, якщо вона буде настоювати на слідстві» [10, с. 1].

Газета «Волинський пролетар» за 17 січня 1924 р. подає конструкт, у якому «панська Польща» репрезентується як простір повстань, класової війни, національного сепаратизму. Центральним елементом є наратив про селянські повстання, де повстанці захоплюють села, пошти, архіви і каси, що формує образ масового антидержавного руху на окраїнах. Додатковий вимір конфлікту створюється через згадку про програми відокремлення Галичини, Волині та інших регіонів, що конструює образ дезінтеграції держави. Окремий блок присвячено «жертвам охоранки», де персоналізовані історії загиблих робітників у Бориславі (В. Каліберда, 50 років, забійник шахти, залишились дружина та четверо дітей; М. Матвіїв, член КПЗУ, «старий діяч революційного руху», в Бориславських шахтах працював з 14 років, залишилося семеро дітей) виконують функцію емоційної інтенсифікації. Паралельно розгортається мотив економічної катастрофи: безробіття, голод, самогубства («Львів. На основі дорожничі та безробіття посилюється епідемія самогубств робітників та службовців»), страйки, що формує уявлення про тотальну соціальну деградацію. Важливим є також дискурс про політичні переслідування: «розгром» редакції

газети «Селянська доля» за передрук матеріалів з українських радянських газет; «захоплення книг» К. Маркса та Ф. Енгельса, «Кобзаря» Т. Шевченка та ін. в секретаріаті Української соціал-демократичної партії; звинувачення української поетеси Ганни Жешко, ув'язненої в Ковельській тюрмі, в приналежності до компартії, святкуванні 1 травня та співі «Інтернаціоналу»; звинувачення Микити Матвієнка, редактора газети «Життя» у приналежності до компартії. Національні рухи подаються як природна реакція на «панське гноблення». Завершальні блоки про «страйкову хвилю», «скорочення промисловості» формують цілісну картину держави в стані багаторівневої кризи [11, с. 1].

У публікації «В панській Польщі» («Волинський пролетар», 26 квітня 1924 р.) подано наратив, у якому Польща конструється як держава мілітаризованого управління окраїнами та системного насильства. Комплекс підзаголовків («Реформи для окраїн. Готують нові криваві бойні», «Середньовічні тортури. Каткування українців у застінках. Поліція приховує сліди тортур», «Криваві зіткнення. Замість зарплати – кулі – розстрілюють робітників») чітко окреслює антипольську риторику. Центральним елементом дискурсу є теза про мілітаризацію поліції та відновлення діяльності військових судів. Включення військових структур до контролю над цивільним населенням інтерпретується як передача «національного питання» у сферу військового свавілля («єдиний аргумент – розстріли»). Важливим є також дискурсивний прийом «виключення голосу меншостей», підкреслення маргіналізації окраїн. Опис «витончених середньовічних тортур» виконує функцію моральної делегітимації пенітенціарної системи та поліції [12, с. 1].

Образ «панської Польщі» як репресивної держави, що відтворює практики царизму та порушує базові громадянські права в рамках звернення депутатів сейму Андрія Пащука та Якова Войтека до міністра внутрішніх справ Польщі відображено у публікації «Розгул реакції в Польщі» («Волинський пролетар», 16 січня 1924 р.). Підзаголовки («Середньовічні тортури», «Пани успадкували методи царизму») задають інтерпретації, у якій польська влада постає як архаїчний та жорстокий політичний режим. Порівняння з «царськими жандармами й охранкою» виконує функцію історичної аналогії, інтегруючи Польщу в негативно маркований ряд реакційних режимів. Делегітимація державності поглиблюється твердженням: «Польська конституція під волею реакціонерів перетворилася на клаптик паперу. Конституцію безсоромно топчуть поліційна жандармерія та польська адміністрація». Дискурс вторгнення у приватну сферу («поліція вривається в квартири», «обшуки», «арешти») розширює репресивний образ до рівня повсякденності. Водночас згадки про «знищення культурно-просвітницьких організацій» та «насильства над пресою» актуалізують мотив придушення громадянського суспільства й культурної автономії [13, с. 1].

Драматизований, кризовий образ «палаючої Польщі» через поєднання мотивів селянського повстання, державного терору, класового конфлікту та міжнародної революційної солідарності презентовано у газеті «Голос праці» за 27 листопада 1924 р. Фрагмент із посиланням на варшавську пресу (згадка статті «Гинемо») задає рамку «палаючих окраїн», де руйнування поміщицьких маєтків і господарств інтерпретується як масовий селянський виступ проти польської влади. Простір східних територій конструюється як зона перманентного повстання та втрати державного контролю: «Життя й торгівля на окраїнах завмирають. Населення вважає Польщу за тимчасового господаря й охоче слухає більшовицьких агітаторів. Усі буржуазні газети вимагають, щоб було заарештовано всіх депутатів польського сейму – комуністів та українців». Суттєвим є також мотив репресивної політики щодо національних меншин і селянства на східних окраїнах Польщі, що спричинило рух біженців з Західної Білорусії. Завершальний епізод – розстріл трьох українських селян (звинувачені в нападі на лісничого) за рішенням Рівненського польового суду – закріплює класово-колоніальну інтерпретацію польської політики [14, с. 1].

Дискурсивну модель мобілізаційного характеру, спрямовану на легітимацію ідеї поширення радянського політичного проекту на західноукраїнські землі, що перебували у складі Польщі представлено у публікації газети «Радянська Волинь» за 24 квітня 1925 р. Заголовок «Західноукраїнський жовтень настане» містить виразну ідеологему («жовтень» як метафора революції), яка задає перспективу неминучості перетворень у Західній Україні. В основі тексту – інформація про численне зібрання інтелігенції у Харкові (за участі академіка Д. Багалія, професора Сімковського), яке обговорювало такі проблеми «мільйонів українців під польським ярмом»: «українські школи закриваються», «у селян-українців відбирають землю», «Львівський університет загнаний у підпілля», «охоронка переслідує українських професорів». Радянська Україна постає як визволитель, центр тяжіння для «пригнічених братів» – резолюція зборів ухвалила: «Хай живе Західна Україна, об'єднана єдиною волею з Радянською Україною» [15, с. 3].

У публікації, що подається як відозва Центрального комітету Комуністичної партії Західної України в газеті «Голос праці» (17 квітня 1925 р.), представлено конструювання образу окупаційної влади. У вступі задаються інтерпретаційні рамки: «Польські пани здійснюють свої загрози – втопити в морі крові українські землі». Мотив розгортається через формули тотального терору: «хвиля безмежного панського терору залила всю Західну Україну», «скрізь несеться стогін замордованих українських селян», «стотисячна армія польських поліцаїв справляє своє криваве свято», «звідусіль надходять страшні вісті про безліч арештів і катувань робітників й селян». Характерною рисою тексту є гіперболізація простору репресій: «Вся Західна Україна обернулася в одну

велику страшну в'язницю, залиту людською кров'ю й сльозами» (просторовий образ держави замінюється метафорою тотального ув'язнення). Економічний і соціальний вимір також подаються в категоріях насильства: «пани добиваються цілковитої загибелі працюючих мас Західної України, знищення культурної спадщини багатьох поколінь українського народу», «робітників викидають на вулицю на голодну смерть», «у селян відбирають землю й віддають військовим осадникам у нагороду за те, що вони допомагали панам душити велику Жовтневу революцію». Окремий акцент зроблено на мотиві штучної ескалації конфлікту: «Польська охранка провокує повстання серед селян Західної України, щоб затопити в цілому морі крові». Завершальна частина відозви переходить у прямий заклик до дії, адресований радянському суспільству: «Хай наш голос залунає в усіх закутках радянської України, облетить усі фабрики, шахти, казарми й селянські хати». Кінцеве звернення «Хай від їх голосу затремтить шляхецька Варшава» завершує побудову бінарної опозиції: з одного боку – «замучені брати» Західної України, з іншого – «шляхецька Варшава» як уособлення гноблення [16, с. 1].

У публікації польського та радянського політика Ф. Кона («Волинський пролетар», 6 липня 1924 р.) подано розгорнутий ідеологічний наратив, спрямований на конструювання образу «панської Польщі» як гнобителя («воскресла Польща виявилася пеклом для пригноблених»). Текст вибудовується через контрастну дискурсивну опозицію: з одного боку – Польща, що, попри власний досвід «поневолення протягом 150 років трьома сусідніми державами», постає як держава, яка відтворює практики пригноблення інших народів; з іншого – радянський простір, репрезентований як модель справедливого розв'язання національного питання. Польська державність описується як «твердиня буржуазії», де влада належить «поміщикам, капіталістам і їхнім холопам – соціал-зрадникам». Особливу роль відіграє аграрний наратив, у межах якого Польща «силою меча захоплює території України і Білорусі, топить у крові повстання в Західній Україні», аби забезпечити збереження експлуатації («щоб польські пани могли й надалі жити потом й кров'ю українських і білоруських селян»). Така риторика поєднує мотиви колоніалізму та класового визиску, формуючи образ Польщі як окупаційної держави. Дискурс насильства підсилюється переліком репресивних практик: «багнет і нагайка, каральні експедиції та шибениці, тюрми і каторги – ось міри, якими польські пани вирішують складне національне питання». Паралельно формується позитивний образ СРСР, «зростання та процвітання» України і Білорусії (радянська влада «об'єднала території», створила «єдину сім'ю братніх народів»), як альтернатива польській дійсності [17, с. 1].

Антиколоніальний та антиурядовий наратив вибудовано у статті «Під гнітом польської шляхти» («Голос праці», 22 травня 1925 р.). Історія Польщі

інтерпретується через призму постійної експансії та насильства на східних територіях («політика, що її провадить на окраїнах польський уряд являється цілковитим божевіллям»). Процес формування держави після Першої світової війни описується насамперед як серія воєнних і територіальних захоплень. Центральним елементом є протиставлення двох політичних стратегій польської еліти – концепції Ю. Пілсудського щодо створення буферних держав і проєкту правих сил про безпосередню інкорпорацію частини східних земель. Обидва підходи подаються як імперіалістичні за своєю суттю, а їхня невдача пояснюється існуванням радянських республік України та Білорусі, що трактуються як альтернативні політичні центри впливу [18, с. 1].

У публікації «Переслідування українців в панській Польщі» («Волинський пролетар», 23 березня 1924 р.) подано розлогий, багатосюжетний наратив, в якому «панська Польща» конструюється як простір політичного терору та соціальної дезінтеграції. Центральною домінантою тексту є дискурс репресій проти українського населення, який реалізується через лексеми «розгром українських організацій», «масові арешти», «обшуки», «провокації охранки» (масові обшуки у Ярославлі, Тернополі, Чорткові, Станіславові, арештовано декілька тисяч осіб на Галичині). Окремий акцент на «тортурах і катуваннях» у слідчих установах виконує функцію моральної делегітимації правоохоронного апарату, зокрема, активно використовувалася справа Ольги Бессарабової («тортури», «загадкова смерть», «замучену жінку тюремники повісили та рушнику»). Згадка про арешт комуністичної молоді, трансформацію організацій у «Комуністичну партію Західної України» виконує функцію політизації українського питання та його включення до ширшого революційного дискурсу. Ситуація в Польщі протиставляється радянській Україні. Через опис радянської України (завдяки політиці «українізації») вибудовується позитивний контраст, який підсилює уявлення про Польщу як простір культурного придушення та національної асиміляції [19, с. 1].

Дискурс культурного та політичного придушення українців у Польщі, де ключовим є теза про системне нищення української освіти, подано у статті «У Польщі» («Голос праці», 28 листопада 1924 р.). Центральною подією виступає з'їзд українських учителів у Львові, який репрезентується як форма самоорганізації української інтелігенції. Згадки про спроби польської поліції розігнати з'їзд виконують функцію підкреслення конфліктного характеру взаємин. У тексті освіта постає як головний об'єкт політики асиміляції: «знищення українських шкіл» у Холмщині, Підляшші та Галичині, «ополячення» навчальних закладів. Водночас підкреслюється наслідок цієї політики – зростання неписьменності. Другий тематичний блок стосується «повстанського руху» у Західній Україні та Західній Білорусі, який подається як фактор нестабільності держави. Вислів про неможливість існування та «загибель»

Польщі без «окраїн» виконує функцію делегітимації державної цілісності та підкреслює її потенційну крихкість [20, с. 1].

У публікації «Як «культурна» Польща дбає про національні меншості» («Голос праці», 23 травня 1924 р.) держава репрезентується через насилля щодо національних меншин Галичини, Холмщини та Білорусі, де акцент робиться на масових арештах, побиттях і судових переслідуваннях. Антиєврейський мотив, згаданий через алузію на «ритуальні вбивства», виконує функцію історичної паралелі з царською політикою. Важливим елементом дискурсу є зовнішньо-політична інтерпретація, де політика Польщі прямо пов'язується із залежністю від Франції («ланцюгова собака, що охороняє французькі інтереси на Сході Європи»). Центральним концептом виступає протиставлення польської моделі національної політики та радянської моделі, яка описується як простір «повної свободи національного самоуправління» [21, с. 1].

Судовий процес як інструмент класового та національного гноблення представлено у статті «Процес повстанців-селян в Рівному» («Радянська Волинь», 7 лютого 1925 р.). Ключовою дискурсивною стратегією є викривальна репрезентація судового процесу над 14 повстанцями у Рівненському військово-польовому суді. Опис фізичного стану підсудних («змучений, виснажений вигляд», «сліди побоїв», «били до непритомності», «чинили страшні знущання») виконує функцію дискредитації польських правоохоронних органів. Твердження про спроби вибити зізнання щодо зв'язків із радянськими структурами інтерпретується як свідчення фабрикації справи. Водночас заперечення таких зв'язків самими підсудними дозволяє представити селянський рух як автономний і внутрішньо зумовлений, що підкреслює масштаб і «природність» спротиву. Важливим елементом є героїзація обвинувачених через опис їхньої поведінки («тримаються надзвичайно сміливо, непохитно»; входячи до суду, виголошують: «Хай живе Радянська Україна!»), що інтегрує їх у радянський ідеологічний наратив як свідомих борців за возз'єднання з УСРР. Таким чином, локальний процес у Рівному трансформується у символ ширшої боротьби українського селянства проти «польської буржуазії». Паралельно створено образ влади, яка боялася власного населення («місце суду оточено трійною низкою кулеметів та польовими гарматами»), опис введення військ, кулеметів та артилерії в Рівне) [22, с. 1].

У публікації «За що вони загинули?» («Голос праці», 9 квітня 1925 р.) вибудовується політизований і персоналізований наратив про загибель польських лівих радикалів, організаторів терористичних актів В. Багинського та А. Вечоркевича, у якому їхня смерть інтерпретується як результат репресивної політики («важко собі уявити більш ганебний вчинок», «дика помста»). Індивідуальні біографії включаються у широку схему класового протистояння та трансформації політичної свідомості. Ключовим дискурсивним механізмом є

переінтерпретація біографій загиблих. Початково вони постають як офіцери польської армії, пов'язані з національно-визвольними ідеями та середовищем Ю. Пілсудського, однак згодом їхня ідентичність трансформується у наративі від «патріотів незалежності» до «усвідомлених комуністичних борців» («Багинський зрозумів, що комуністи, яких він лічив найлютішими ворогами народу й батьківщини – правдиві люди, що шлях робітничої революції, до якої вони кликали – єдиний визвольний»). Вбивство Багинського та Вечоркевича («коли їх з цупких лап польської буржуазії вирвав радянський уряд – кати вбивають мучеників за долю трудящих, вбивають на порозі волі») подається як кульмінація конфлікту між «буржуазною Польщею» та «радянською владою» [23, с. 2].

Зростання революційної солідарності робітників Західної України як протиставлення поліційному терору відображено у статті «В панській Польщі» («Волинський пролетар», 13 лютого 1924 р.). Центральною віссю тексту є протиставлення репресивної державної влади («польська поліція всіма силами прагнула не допустити зібрань») та пролетаріату Львова, який попри заборони реалізує колективні форми пам'яті та політичної мобілізації, зокрема траурні збори, які організували металурги у Львові на 20 день після смерті В. Леніна. У цьому контексті пам'ять про В. Леніна («Ілліча») виконує функцію сакралізованого символу, навколо якого вибудовується цілісність робітничого руху. Описи траурного зібрання у Львові, що охопило «тисячі робітників», виступ депутата-комуніста в сеймі С. Круліковського реалізують стратегію гіперболізації масовості та представництва. Ключовим елементом є теза про «єдиний пролетарський фронт, дітище Ілліча – комуністичну партію» [24, с. 1].

У публікації «Вічна слава борцям за справу трудящих. Прокляття катам та вбивцям» («Радянська Волинь», 23 серпня 1925 р.) подано виразно емоційний та ідеологічно насичений наратив, спрямований на формування образу Польщі як жорстокої держави, що фізично знищує представників революційного руху. В основі дискурс – розстріл комуністів Гібнера, Рутковського та Кнієвського у варшавській в'язниці. Текст вибудовується через поєднання двох стратегій: героїзації жертв і демонізації виконавців покарання («кати» й «вбивці»). Останнє слово польського комуніста Гібнера подається як ідеологічно вивіреним революційним маніфест, його біографія інтерпретується крізь призму боротьби за «робітничо-селянську Польщу»: «Я ще 1905 році був бойовиком у лавах ППС (польських соціалістів) ... Під час найстрашнішого терору, в 1906 році, я переносив бомби, мені загрожувала смерть, але я радісно боровся за незалежну Польщу, бо був переконаний, що це буде робітничо-селянська Польща ... В цій боротьбі загинула моя сестра ... Я, що підставляв голову під кулі, тепер на лаві підсудних. Це не випадково. Ще в 1917 році я переконався, що треба боротися за республіку робітників та селян». Водночас деталі поведінки засуджених перед стратою (відмова від ксьондза, спів «Інтернаціоналу», відмова зав'язати очі)

виконують функцію моральної героїзації, формуючи образ стійкості. Вигуки перед смертю («Хай живе комуністична партія! Хай живе соціальна революція!») закріплюють ідеологічну правильність жертв і надають їхній смерті символічного значення [25, с. 1].

Висновки. Отже, періодичні видання Волині-Житомирщини першої половини 1920-х рр. відігравали важливу роль у формуванні та поширенні образу «панської Польщі» як одного з ключових елементів радянського пропагандистського дискурсу у прикордонному регіоні. Пропагандистський конструкт формувався як цілісна система уявлень, що відтворювалася через повторювані сюжетні моделі та наративні схеми, зокрема теми соціального гноблення, політичних репресій, національних утисків, асиміляції та економічної кризи. У ході дослідження встановлено, що ключовим принципом організації цього образу виступала бінарна опозиція «панська Польща» – радянський проєкт, який репрезентувався моделлю визволення, рівності та історичної справедливості. Така конструкція виконувала не лише ідеологічну, а й нормативну функцію, визначаючи межі допустимого трактування політичної реальності у прикордонному регіоні. Доведено, що дискурсивні практики радянської преси Волині-Житомирщини базувалися на комплексному використанні пропагандистських стратегій щодо «панської Польщі»: системної демонізації через акцентування на репресивних практиках; героїзації селянських та робітничих форм спротиву; віктимізації української спільноти; персоналізації конфлікту через судові справи та біографічні сюжети. Таким чином, періодична преса регіону виступала каналом трансляції радянського пропагандистського дискурсу, у межах якого образ «панської Польщі» формувався як ідеологічний конструкт «ворога».

Література:

1. Костів М. Б. Регіональна преса УСРР як інструмент комуністичної пропаганди на Чернігівщині (1929–1933) : дис. ... доктора філософії : 032 – Історія та археологія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. 297 с.
2. Стародубець Г. Идеологема «ворог народу» на сторінках радянських пресових видань Волині в період утвердження сталінського тоталітаризму. *Літопис Волині*. 2023. Вип. 29. С. 89-95. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.29.14>
3. Адамська І. Графічний образ «ворога» в медичній періодиці УСРР 1920-х років у контексті формування ідентичності «радянської людини». *Текст і образ: Актуальні проблеми історії мистецтва*. 2025. Вип. 1(19). С. 39-55. <https://doi.org/10.17721/2519-4801.2025.1.03>
4. Коляструк О. Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті роки ХХ ст.). Харків : Раритети України, 2016. 324 с.
5. Вітринська О. В. Радянська преса та література 1920–30-х рр. як інструмент впливу на релігійну свідомість євреїв України. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми історії України*. 2014. Вип. 25. С. 3-14.
6. Коць Т. Ціннісні орієнтири доби тоталітаризму в мові періодичних видань 30–50-х років ХХ ст. *Культура слова*. 2015. Вип. 82. С. 93-102.

7. У нас та в них. *Радянська Волинь*. 25 липня 1925 р. Ч. 167 (292). С. 1.
8. Чому я перейшов на радянський бік. *Радянський шлях*. 8 липня 1925 р. Ч. 15 (1015). С. 1.
9. Прийняття в українське громадянство депутата польського сейму Луцкевича. *Волинський пролетар*. 6 лютого 1924 р. № 30. С. 1.
10. Справа Варенець. Каткування й гвалтування по польських застінках. *Радянська Волинь*. 4 грудня 1924 р. Ч. 104 (276). С. 1.
11. Розгул реакції в Польщі. *Волинський пролетар*. 17 січня 1924 р. № 14. С. 1.
12. В панській Польщі. *Волинський пролетар*. 26 квітня 1924 р. № 96. С. 1.
13. Розгул реакції в Польщі. *Волинський пролетар*. 16 січня 1924 р. № 13. С. 1.
14. В Польщі. *Голос праці*. 27 листопада 1924 р. Ч. 269 (835). С. 1.
15. Західноукраїнський жовтень настане. *Радянська Волинь*. 24 квітня 1925 р. Ч. 91 (216). С. 3.
16. Західна Україна стогне під польським ярмом і кличе нас допомогти визволитися з неволі. *Голос праці*. 17 квітня 1925 р. № 87 (949). С. 1.
17. Кон Ф. Положення національних меншин в Польщі. *Волинський пролетар*. 6 липня 1924 р. № 151. С. 1.
18. Під гнітом польської шляхти. *Голос праці*. 22 травня 1925 р. № 114 (976). С. 1.
19. Переслідування українців в панській Польщі. *Волинський пролетар*. 23 березня 1924 р. № 68. С. 1.
20. В Польщі. *Голос праці*. 28 листопада 1924 р. Ч. 270 (836). С. 1.
21. Як «культурна» Польща дбає про національні меншості. *Голос праці*. 23 травня 1924 р. Ч. 117 (682). С. 1.
22. Процес повстанців-селян в Ровному. *Радянська Волинь*. 7 лютого 1925 р. Ч. 30 (155). С. 1.
23. За що вони загинули? *Голос праці*. 9 квітня 1925 р. № 80 (942). С. 2.
24. В панській Польщі. *Волинський пролетар*. 13 лютого 1924 р. № 36. С. 1.
25. Вічна слава борцям за справу трудящих. Прокляття катам та вбивцям. *Радянська Волинь*. 23 серпня 1925 р. Ч. 190 (315). С. 1.

References:

1. Kostiv, M. B. (2021). *Rehionalna presa USRR yak instrument komunistychnoi propahandy na Chernihivshchyni (1929–1933)* [Ukrainian SSR regional press as an instrument of communist propaganda in Cherkiv region (1929–1933)]: dys. ... doktora filosofii : 032 – Istoriiia ta arkhеolohiia. Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 2021.
2. Starodubets, H. (2023). Ideolohema «voroh narodu» na storinkakh radianskykh presovykh vydan Volyni v period utverdzhennia stalinskoho totalitaryzmu [The ideology of «the enemy of the people» on the pages of the Soviet press in Volyn during the emergence of Stalinist totalitarianism]. *Litopys Volyni*, 29, 89-95. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.29.14>
3. Adamska, I. (2025). Hrafichnyi obraz «voroha» v medychnii periodytsi USRR 1920-kh rokiv u konteksti formuvannia identychnosti «radianskoi liudyny» [The Graphic Image of the «Enemy» in Medical Periodicals of the Ukrainian SSR in the 1920s: Shaping the Identity of the «Soviet Person»]. *Tekst i obraz: Aktualni problemy istorii mystetstva*, 1(19), 39-55. <https://doi.org/10.17721/2519-4801.2025.1.03>
4. Koliastruk, O. (2016). *Presa USRR v konteksti polityky ukrainizatsii (20–30-ti roky XX st.)* [The press of the Ukrainian SSR in the context of the policy of Ukrainization (1920s–1930s)]. Kharkiv : Rarytety Ukrainy.

5. Vitrynska, O. V. (2014). Radianska presa ta literatura 1920–30-kh rr. yak instrument vplyvu na relihiinu svidomist yevreiv Ukrainy [Soviet press and literature of the 1920s and 1930s as a tool for influencing the religious consciousness of Ukrainian Jews]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Serii: Aktualni problemy istorii Ukrainy*, 25, 3-14.
6. Kots, T. (2015). Tsinnisni oriientyry doby totalitaryzmu v movi periodychnykh vydan 30–50-kh rokiv XX st. [Value orientations of the era of totalitarianism in the language of periodicals of the 30s–50s of the 20th century]. *Kultura slova*, 82, 93-102.
7. U nas (1925). U nas ta v nykh [Us and them]. *Radianska Volyn*, 167 (292), 1.
8. Chomu ya pereishov (1925). Chomu ya pereishov na radianskyi bik [Why I switched to the Soviet side]. *Radianskyi shliakh*, 15 (1015), 1.
9. Pryiniattia (1924). Pryiniattia v ukrainske hromadianstvo deputata polskoho seimu Lutskevycha [Acceptance of Ukrainian citizenship by Polish Sejm deputy Lutskevich]. *Volynskiy proletar*, 30, 1.
10. Sprava Varenets (1924). Sprava Varenets. Katuvannia y hvaltuvannia po polskykh zastinkakh [The Varenets Case: Torture and Rape on Polish Walls]. *Radianska Volyn*, 104 (276), 1.
11. Rozghul (1924). Rozghul reaktsii v Polshchi [The rampant reaction in Poland]. *Volynskiy proletar*, 14, 1.
12. V panskii (1924). V panskii Polshchi [In lordly Poland]. *Volynskiy proletar*, 96, 1.
13. Rozghul reaktsii (1924). Rozghul reaktsii v Polshchi [The rampant reaction in Poland]. *Volynskiy proletar*, 13, 1.
14. V Polshchi (1924a). V Polshchi [In Poland]. *Holos pratsi*, 269 (835), 1.
15. Zakhidnoukrainskyi zhovten (1925). Zakhidnoukrainskyi zhovten nastane [The Western Ukrainian October is coming]. *Radianska Volyn*, 91 (216), 3.
16. Zakhidna Ukraina (1925). Zakhidna Ukraina stohne pid polskym yarmom i klyche nas dopomohty vyzvolytysia z nevoli [Western Ukraine groans under the Polish yoke and calls on us to help free itself from slavery]. *Holos pratsi*, 87 (949), 1.
17. Kon, F. (1924). Polozhennia natsionalnykh menshyn v Polshchi [The situation of national minorities in Poland]. *Volynskiy proletar*, 151, 1.
18. Pid hnitom (1925). Pid hnitom polskoi shliakhty [Under the oppression of the Polish nobility]. *Holos pratsi*, 114 (976), 1.
19. Peresliduvannia (1924). Peresliduvannia ukraintsiv v panskii Polshchi [Persecution of Ukrainians in feudal Poland]. *Volynskiy proletar*, 68, 1.
20. V Polshchi (1924b). U Polshchi [In Poland]. *Holos pratsi*, 270 (836), 1.
21. Yak «kulturna» Polshcha (1924). Yak «kulturna» Polshcha dbaie pro natsionalni menshosti [How «cultural» Poland cares about national minorities]. *Holos pratsi*, 117 (682), 1.
22. Protses (1925). Protses povstantsiv-selian v Rovnomu [The trial of peasant rebels in Rivne]. *Radianska Volyn*, 30 (155), 1.
23. Za shcho vony (1925). Za shcho vony zahynuly? [What did they die for?] *Holos pratsi*, 80 (942), 2.
24. V panskii Polshchi (1924). V panskii Polshchi [In lordly Poland]. *Volynskiy proletar*, 36, 1.
25. Vichna slava (1925). Vichna slava bortsiam za spravu trudiashchykh. Prokliattia katam ta vbyvtiam [Eternal glory to the fighters for the cause of the workers. Curse to the executioners and murderers]. *Radianska Volyn*, 190 (315), 1.

Дата першого надходження статті до видання: 27.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026